

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШІНСЬКОГО»

БУЗОВСЬКА ЮЛІЯ ФЕДОРІВНА

УДК 378:629.5.072.8:005.57:004.9

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ ДО
МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-
КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Богданова Інна Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
завідувач кафедри соціальної педагогіки, психології та педагогічних інновацій.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Романишина Оксана Ярославівна,
Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка,
доцент кафедри інформатики і методики її викладання;

кандидат педагогічних наук
Сотер Марія Вікторівна,
Первомайська філія Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,
викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін.

Захист відбудеться «30» червня 2020 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці й на офіційному сайті Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «27» травня 2020 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Обсяги міжнародної морської співпраці зростають з кожним роком, що зумовлює попит на кваліфікованих професійних фахівців морської галузі. Українські моряки, працюючи на іноземних суднах, посідають вагоме місце серед своїх колег з інших країн, вони характеризуються працелюбністю, дисциплінованістю та професіоналізмом. Через суттєві зміни у світових тенденціях сфери морських перевезень перед закладами вищої морської освіти України підвищуються вимоги щодо державних стандартів підготовки майбутніх морських офіцерів до виконання ними професійних завдань. Екіпажі торговельних і пасажирських суден найчастіше є багатонаціональними та мультикультурними. Моряки стають учасниками міжкультурного діалогу в процесі професійного та міжособистісного спілкування з членами команди свого судна, пасажирами, лоцманами, працівниками портів, службами берегової охорони та портового контролю, диспетчерами, громадянами тих країн, до яких прибуває судно. Через незнання судноводіями особливостей спілкування з представниками інших культур та етносів можуть виникати комунікативні бар'єри у спілкуванні й непорозуміння, які призводять до аварій і конфліктів у колективі екіпажу. Міжкультурне спілкування супроводжує трудове та повсякденне життя моряків, а отже, є пріоритетним напрямом професійної підготовки майбутніх моряків у закладах вищої морської освіти.

Професійну підготовку майбутніх судноводіїв та інших фахівців морської галузі в різних її аспектах досліджували Н. Бобришева, Г. Варварецька, С. Волошинов, С. Глікман, Т. Гульчук, О. Доброштан, В. Захарченко, С. Козак, М. Кулакова, Л. Ліпшиць, М. Міюсов, В. Смелікова, С. Смірнов, І. Сокол, М. Сотер, В. Чернікова, О. Шемякін, М. Шерман та ін. Ученими схарактеризовано й розроблено ефективні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) щодо забезпечення якості освіти (В. Безпалько, В. Биков, І. Богданова, Г. Васянович, Р. Гуревич, Р. Гурін, М. Жалдак, М. Кадемія, Л. Карташова, І. Костікова, І. Підласий, О. Романишина, М. Сметанська, В. Шахов та ін.).

Значна зацікавленість науковців проблемою підготовки спеціалістів морської галузі до міжкультурного спілкування та формування їхньої міжкультурної компетентності знайшла відгук у наукових розвідках вітчизняних і зарубіжних учених (О. Баглай, О. Байбакова, І. Бахов, М. Беннет, Н. Захарчук, Н. Кобзар, Дж. Коестер, Т. Колбіна, О. Кричківська, Дж. Кулман, М. Лустіг, Р. Льюїс, А. Попеску, Р. Портер, Л. Самовар, О. Сніговська, А. Солодка, Д. Стрінгер, В. Терехова, М. Хайд, Е. Холл, Е. Холлідей, Н. Якса та ін.). Особливості підготовки морських офіцерів до взаємодії з представниками інших країн і культур, а також формування їхньої соціокультурної компетентності розкрито в роботах Н. Бобришевої, Й. Ванга, П. Гу, К. Кіреа-Унгуреану, Л. Ліпшиць, Н. Слюсаренко, С. Смірнова, М. Сотер, Дж. Сторгарда, О. Фролової, В. Чернікової, М. Шермана та ін.

Водночас, незважаючи на значний внесок науковців у вирішення досліджуваної проблеми, залишається недостатньо розкритою підготовка майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування.

У ході аналізу психолого-педагогічної і довідкової літератури та на підставі власного практичного досвіду було виявлено такі суперечності між: підвищенням вимог до рівня професіоналізму майбутніх судноводіїв як учасників міжкультурного спілкування і недостатньо розробленою методикою їхньої підготовки до цієї діяльності; значущістю формування підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування та недостатньою актуалізацією цієї проблеми в сучасному освітньому просторі закладів вищої морської освіти; необхідністю сучасного соціуму у кваліфікованих фахівцях судноводійського профілю і реальним станом підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування.

Актуальність і недостатнє наукове вивчення проблеми, необхідність її вирішення як на теоретичному, так і на практичному рівнях зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Підготовка майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Мультиплікативна парадигма професійного становлення фахівців» (№ 0114U007157), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Автором досліджено проблему підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Тему дисертації затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 4 від 29 листопада 2012 року) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 2 від 26 лютого 2013 року).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній апробації педагогічних умов підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій у закладах вищої морської освіти.

Відповідно до мети дослідження було окреслено основні **завдання**:

1. Науково обґрунтувати зміст феномену «підготовка майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій»; уточнити поняття «міжкультурне спілкування», «підготовленість майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій».

2. Визначити компоненти, критерії, показники та схарактеризувати рівні підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

3. Науково обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

4. Розробити й експериментально перевірити модель і методику підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх судноводіїв у закладах вищої морської освіти.

Предмет дослідження – зміст і методика підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій у закладах вищої морської освіти.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що підготовка майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій відбуватиметься ефективно, якщо реалізувати такі педагогічні умови: забезпечення міжпредметних та міжциклових зв'язків у підготовці майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ у контексті соціально-гуманітарних та професійно-зорієнтованих дисциплін; наявність позитивної мотивації майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування для досягнення успіху комунікації з представниками різних культур та етносів; активізація ролі викладача-фасилітатора як суб'єкта освітнього процесу.

Методи дослідження. *Теоретичні:* аналіз та вивчення філософських, психологічних, педагогічних, методичних і довідкових джерел, наукових робіт вітчизняних і зарубіжних учених з проблеми підготовки до міжкультурного спілкування для визначення сутності досліджуваного феномену та стану підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ; класифікація, аналогія, логіко-системний, порівняльний аналіз і моделювання – для визначення педагогічних умов і розроблення моделі підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Емпіричні:* анкетування, спостереження, бесіди, опитування, психолого-педагогічне тестування курсантів застосовано для діагностики рівнів їхньої підготовленості як майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування й перевірки ефективності експериментальної методики підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності виокремлених педагогічних умов, моделі та експериментальної методики підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ. *Статистичні:* кількісний та якісний аналіз результатів дослідження з використанням методів математичної статистики (непараметричний критерій Пірсона χ^2), відображення їх у таблицях застосовано для пояснення і підтвердження вірогідності одержаних результатів, перевірки ефективності розробленої експериментальної моделі та методики підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ.

База дослідження. Експериментальну роботу здійснено на базі Національного університету «Одеська морська академія» (судноводійний факультет), Морехідного училища імені О. І. Маринеска Національного університету «Одеська морська академія» (судноводійне відділення), Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія» (ІВМС НУ «ОМА») (штурманське відділення). Експериментальним дослідженням було охоплено 240 респондентів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше*: визначено поняття «підготовка майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій», виявлено й обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій (забезпечення міжпредметних та міжциклових зв'язків у підготовці майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ у контексті соціально-гуманітарних та професійно-зорієнтованих дисциплін; наявність позитивної мотивації майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування для досягнення успіху комунікації з представниками різних культур та етносів; активізація ролі викладача-фасилітатора як суб'єкта освітнього процесу); визначено структуру підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ (мотиваційно-когнітивний, діяльнісно-креативний та особистісно-рефлексійний компоненти); виявлено критерії (настановно-змістовий, операційно-творчий та індивідуально-оцінний) із відповідними показниками, схарактеризовано рівні підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ (високий, задовільний, низький); розроблено і науково обґрунтовано модель підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ із відповідними етапами (теоретико-інтеграційний, практико-зорієнтований, практико-конструктивний); уточнено сутність понять «міжкультурне спілкування», «підготовленість майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій»; подальшого розвитку дістали теорія і методика підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробленні й упровадженні діагностувальної та експериментальної методик підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ, елективного курсу «Міжкультурне спілкування майбутніх судноводіїв» із системою репродуктивних, інтерактивних та комунікативних вправ і завдань з використанням засобів ІКТ. Результати дослідження можуть бути застосовані в системі вищої морської освіти та післядипломної освіти для розроблення освітніх програм, методичних і навчальних посібників з підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ, а також для широкого кола викладачів, аспірантів, курсантів, магістрантів та ін.

Матеріали дослідження впроваджено в освітній процес Національного університету «Одеська морська академія» (акт про впровадження № 291 від 24.05.2019 р.), Херсонської державної морської академії (акт про впровадження № 14 від 15.05.2019 р.), Морехідного училища імені О. І. Маринеска Національного університету «Одеська морська академія» (акт про впровадження № 174 від 6.05.2019 р.), Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія» (акт про впровадження № 460/944 від 7.05.2019 р.), Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (акт про впровадження № 1376/11 від 03.07.2019 р.).

Достовірність одержаних результатів дослідження забезпечено теоретичним і методологічним обґрунтуванням вихідних концептуальних положень; застосуванням комплексу діагностичного інструментарію у вигляді методів та методик наукової та експериментальної роботи, що відповідає об'єкту, предмету і завданням дослідження тощо; якісним і кількісним аналізом одержаних даних.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки і результати дослідження викладено на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних*: VIII міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Літні наукові підсумки 2018 року» (Дніпро, 2018), IX міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи сучасної науки» (Дніпро, 2018), X міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки» (Дніпро, 2018), XII міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Зимові наукові підсумки 2018 року» (Дніпро, 2018), «Scientific and pedagogic internship «Pedagogical and Psychological education as a component of the education system in Ukraine and EU countries» (Wloclawek, 2019), XXVIII міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Розвиток та досягнення сучасної науки в глобальному науково-освітньому просторі» (Вінниця, 2020); *усеукраїнських*: «Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи» (Одеса, 2015), «Формування та розвиток особистості в сучасній системі освіти» (Одеса, 2017), «Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи» (Одеса, 2018) науково-практичних конференціях.

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 15 одноосібних наукових працях, серед яких: 5 статей у фахових наукових виданнях України, 1 – у науковому періодичному зарубіжному виданні, 9 – апробаційного характеру.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел до кожного розділу, додатків. Основний текст дисертації становить 219 сторінок. У тексті вміщено 12 таблиць, 6 рисунків, що займають 10 сторінок основного тексту. У списку використаних джерел 229 найменувань (із них 42 іноземною мовою). 20 додатків викладено на 74 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 323 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність, окреслено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, схарактеризовано методи наукового дослідження, розкрито його наукову новизну і практичне значення, подано відомості щодо апробації й упровадження результатів дослідження в освітній процес закладів вищої освіти, кількість публікацій, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «**Теоретичні засади підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій**» проаналізовано стан дослідження проблеми підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ, визначено сутність поняття «підготовка майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій», уточнено зміст понять «міжкультурне спілкування», «підготовленість майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій», обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Зростаючі стандарти та вимоги до якості професійної підготовки майбутніх судноводіїв ставлять перед вищою морською освітою України XXI століття завдання щодо вдосконалення знань, умінь і навичок професійної діяльності в майбутніх офіцерів навігаційного містка.

Судноплавство – одна з найбільш глобалізованих галузей транспорту, у якій значну роль відіграє ефективність комунікації і міжкультурного спілкування. Проблеми спілкування членів екіпажу через їхні міжкультурні відмінності, національні, релігійні та світоглядні особливості викликають труднощі в комунікації, що актуалізує підготовку майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування.

Поняття «міжкультурне спілкування» є об'єктом дослідження вчених різноманітних галузей науки (філософія, лінгвістика, етнологія, педагогіка, соціолінгвістика, прагматика тощо). Так, у філософії сутність міжкультурного спілкування розкривається через поняття «діалог культур» (М. Бахтін, В. Біблер, М. Бубер, О. Розеншток-Хюсі, Р. Рорті, К. Ясперс та ін.); у лінгвістиці міжкультурне спілкування розглядають із позиції мовного спілкування як комплексне явище обміну інформацією у процесі спілкування між представниками різних національних культур (Ф. Бацевич, Н. Боголюбова, Є. Верещагін, Т. Грушевицька, В. Костомаров, О. Леонтович, Ю. Ніколаєва, В. Попков, О. Садохін, С. Тер-Мінасова та ін.). З-поміж педагогічних праць, що присвячені міжкультурному спілкуванню з представниками інших країн і культур та підготовці майбутніх спеціалістів до його здійснення, актуальними є роботи О. Баглай, Н. Бобришевої, Н. Захарчук, Т. Колбіної, О. Кричківської, О. Сніговської, А. Солодкої, М. Сотер, В. Терехової та ін.

Вітчизняні та зарубіжні науковці (А. Байлон, Н. Бобришева, Й. Ванг, І. Вісан, Дж. Джой, К. Кіреа-Унгуреану, Т. Коестер, С. Коул, Л. Ліпшиць,

Р. Пайн, Н. Слюсаренко, В. Смелікова, І. Теотокас, О. Тимофєєва, О. Фролова, Дж. Хорк та ін.), які присвятили свої дослідження вивченню особливостей комунікації майбутніх судноводіїв з представниками інших культур і країн у процесі виконання ними професійних завдань, зауважують, що для того, щоб стати успішним конкурентоздатним судноводієм, необхідно оволодіти не тільки професійними знаннями, уміннями і навичками, а й набути знань, умінь і навичок спілкування з людьми інших національностей, релігійних і культурних приналежностей, рідної мови, традицій, звичок, світогляду тощо.

Отже, підготовку майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій розуміємо як процес формування у курсантів спеціальних знань, умінь і навичок міжкультурного спілкування засобами новітнього апаратного і програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, результатом якого є підготовленість майбутніх судноводіїв до побудови ефективного професійного та міжособистісного спілкування іноземною мовою з представниками інших культур, що визначається позитивним результатом спілкування та досягненням поставленої мети в поєднанні з орієнтуванням на особистість співрозмовника, встановленням із ним довірливих взаємовідносин і психологічного контакту.

«Підготовленість» розглядаємо як результат скерованої цілеспрямованої підготовки, поєднання особистісних якостей, сукупності знань, умінь і навичок, що дає можливість досягнення професійних завдань та цілей. «Міжкультурне спілкування» трактуємо як багатогранний і складний процес спілкування представників різних етносів, який може супроводжуватися бар'єрами у спілкуванні, етноцентризмом, культурним шоком і зіткненням світоглядів, що подекуди приводить до комунікативних невдач і непорозумінь.

Підготовленість майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій визначаємо як результат їхньої цілеспрямованої соціокультурної, соціолінгвістичної та комунікативної підготовки засобами новітніх апаратних і програмних технологій, накопичувальних та аудіовізуальних систем у межах спеціально створеного освітнього процесу в закладах вищої морської освіти, що полягає в обізнаності майбутніх судноводіїв із національно-культурними особливостями представників інших країн, спільною іноземною мовою (англійська) для здійснення успішного спілкування і взаєморозуміння, а також здобутих умінь і навичок застосовувати їх у процесі міжкультурного спілкування та взаємодії.

Визначено й обґрунтовано структуру феномену «підготовленість майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій», як-от: мотиваційно-когнітивний, діяльнісно-креативний та особистісно-рефлексійний компоненти.

Доведено, що для ефективною підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ необхідно реалізувати такі педагогічні умови: забезпечення міжпредметних та міжциклових зв'язків у підготовці

майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ у контексті соціально-гуманітарних та професійно-зорієнтованих дисциплін; наявність позитивної мотивації майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування для досягнення успіху комунікації з представниками різних культур та етносів; активізація ролі викладача-фасилітатора як суб'єкта освітнього процесу.

У другому розділі **«Експериментальна робота з реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій»** визначено критерії з відповідними показниками, подана характеристика рівнів підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ (високий, задовільний, низький), розроблено й апробовано діагностувальну та експериментальну методики, позиціоновано модель підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ, подано результати констатувального й прикінцевого етапів дослідження.

Критеріями оцінювання визначених компонентів підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ із відповідними показниками обрано: настановно-змістовий (мотивація майбутніх судноводіїв до досягнення успіху міжкультурного спілкування; обізнаність з теорією міжкультурного спілкування; обізнаність з культурними та національними особливостями та звичками представників різних країн і культур; обізнаність майбутніх судноводіїв з інформаційно-комунікаційними технологіями у сфері міжкультурного спілкування); операційно-творчий (уміння спілкуватись англійською мовою в процесі міжкультурного діалогу; уміння обирати адекватні комунікативні стратегії у процесі міжкультурного спілкування; уміння запобігати комунікативних невдач і конфліктів; уміння застосовувати мовленнєвий етикет у процесі міжкультурного спілкування); індивідуально-оцінний (стиль комунікативної поведінки в процесі міжкультурного діалогу; адекватна самооцінка комунікативної поведінки мовця у процесі міжкультурного спілкування).

Для визначення рівнів підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ у процесі їхньої професійної підготовки в освітньому середовищі морських закладів вищої освіти згідно з критеріями і показниками було застосовано такі діагностувальні методики: настановно-змістовий критерій («Діагностика мотивації досягнення» (А. Мехраб'ян), «Діагностика мотивації успіху і острах невдачі» (А. Реан), тест «Теоретичні засади міжкультурного спілкування» (авторська розробка), тест «Національні та культурні особливості представників країн світу» (авторська розробка), тест на встановлення рівнів володіння інформаційно-комунікаційними технологіями (С. Турчинська)); операційно-творчий критерій (тест «Cross-cultural communication: linguistical aspect» (авторська розробка), «Домінуючі стратегії конфліктної поведінки (метафоричний варіант)» (М. Фетіскін), самооцінка діяльності в ситуаціях міжкультурного спілкування (авторська розробка), «Діагностика комунікативного контролю» (М. Шнайдер), «Оцінка типового

стилю конфліктної поведінки» (К. Томас), «Оцінка рівня творчого потенціалу особистості» (М. Фетіскін), питальник «Креативний підхід майбутніх судноводіїв до міжкультурної взаємодії» (авторська розробка)); індивідуально-оцінний критерій («Діагностика доброзичливості» (за шкалою Кемпбелла), методика «Стереотип та упередженість» (авторська розробка), «Визначення рівня перцептивно-невербальної компетентності» (Г. Розен), «Самоаналіз ефективності міжкультурного спілкування» (авторська розробка)).

На підставі визначених критеріїв і показників було виокремлено й схарактеризовано рівні підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування: високий, задовільний, низький.

Майбутні судноводії *високого рівня* підготовленості до міжкультурного спілкування засвідчують усвідомлену вмотивованість щодо досягнення успіху в процесі міжкультурного спілкування, набуття спеціальних знань, умінь і навичок міжкультурного спілкування, усталеною є зацікавленість курсантів у вивченні культури інших народів світу, їхніх звичаїв, традицій тощо. Курсантам цього рівня властива глибока обізнаність з інформаційно-комунікаційними технологіями, у них наявний інтерес до самостійного пошуку культурологічної інформації про інші країни та їх мешканців засобами ІКТ. Майбутні судноводії володіють англійською мовою на професійному рівні, що є необхідною умовою для виконання їхніх професійних обов'язків, а також для ведення успішного міжкультурного діалогу. Курсанти демонструють свій креативний потенціал у здійсненні міжкультурного спілкування: вони вміють знаходити і послуговуватися потрібними мовними й мовленнєвими засобами для міжкультурного спілкування, здійснювати аналіз ситуації міжкультурної взаємодії, обирати адекватні комунікативні стратегії ведення «перемов» з представниками різних культур та етносів, володіють техніками запобігання міжкультурних конфліктів, у них наявні вміння управляти подіями та «гасити» конфлікт на ранній стадії, вміло застосовують мовленнєвий етикет у процесі міжкультурного спілкування. Характерною є ввічлива й толерантна поведінка майбутніх судноводіїв у міжкультурному спілкуванні, повага до культурних, расових, мовних, релігійних відмінностей. Курсанти цього рівня підготовленості виявляють здатність стримувати негативні емоції та контролювати власний емоційний стан; вони об'єктивно здійснюють самооцінку комунікативної поведінки впродовж міжкультурного спілкування, відрізняються самокритичністю, здатністю виправляти помилки та не припускати нових.

Задовільний рівень підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування характеризується усвідомленою вмотивованістю курсантів до здійснення успішного міжкультурного спілкування, володінням знаннями з теорії міжкультурного спілкування та особливостей практичного застосування набутих знань у спілкуванні з представниками різних культур і етносів. Курсанти проявляють активну зацікавленість в оволодінні навичками міжкультурного діалогу, але час від часу потребують заохочення з боку

викладачів. Майбутні судноводії цього рівня обізнані з особливостями здійснення міжкультурного спілкування англійською мовою для задоволення елементарних потреб професійної й міжособистісної діяльності. Вони володіють уміннями обирати адекватну комунікативну стратегію для певної ситуації міжкультурної взаємодії, що дозволяє досягти мети спілкування, однак можливі незначні помилки. У них сформовані навички й уміння спілкування англійською мовою для успіху міжкультурної взаємодії, натомість вони припускають помилки у граматичному, лексичному і фонетичному аспектах у процесі спілкування англійською мовою. Курсанти задовільного рівня підготовленості відрізняються недостатнім самоконтролем емоційних станів, настрою, міміки та жестів у процесі міжкультурного спілкування задля уникнення конфліктних ситуацій, у них виникають певні труднощі з оцінкою власної діяльності й поведінки, слабо розвинені особистісні якості, необхідні для успішного міжкультурного діалогу, такі як доброзичливість, співчутливість, розуміння співбесідника, а також толерантність, емпатія тощо.

Низький рівень підготовленості майбутніх судноводіїв характеризується відсутністю або недостатньою зацікавленістю курсантів до набуття знань, умінь і навичок міжкультурного спілкування, вивчення культурних особливостей, традицій, звичаїв, характерних національних рис представників інших культур і країн. У курсантів цього рівня відсутня спрямованість до оволодіння англійською мовою як засобом здійснення міжкультурного спілкування, недостатні знання теоретичних засад і правил міжкультурного спілкування з представниками різних культур та етносів світу. У майбутніх судноводіїв відсутні вміння спілкуватись англійською мовою, результатом чого стають невдачі в міжкультурному спілкуванні, вони не вміють добирати адекватні комунікативні стратегії для досягнення успіху міжкультурного спілкування, у них бракує сформованих умінь запобігати комунікативних невдач і конфліктів, навичок доречно та вчасно застосовувати мовленнєвий етикет. Курсанти цього рівня підготовленості характеризуються недостатньою сформованістю особистісних якостей, необхідних для успішного спілкування з представниками інших етносів і культур, ситуативним розумінням та регуляцією власних емоційних і поведінкових станів, недостатнім ступенем здатності до адекватного оцінювання власних дій та учинків.

Результати констатувального експерименту засвідчили, що високий рівень підготовленості до міжкультурного спілкування засобами ІКТ було діагностовано у 6,11% курсантів експериментальної (далі – ЕГ) та 5,28% – контрольної груп (далі – КГ), задовільний рівень – у 17,5% респондентів ЕГ та 16,67% – КГ. Низький рівень підготовленості до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій було виявлено у 76,39% майбутніх судноводіїв ЕГ та 78,05% – КГ.

На підставі теоретичного дослідження й одержаних на констатувальному етапі експерименту результатів, розроблено та апробовано модель (теоретико-

інтеграційний, практико-зорієнтований, практико-конструктивний етапи) й експериментальну методику підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ, що містить мету, педагогічні умови, компоненти підготовленості, форми і методи реалізації, кінцевий результат підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ (див. рис.).

Підготовку майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ здійснено на заняттях з професійно-зорієнтованих («Англійська мова (за професійним спрямуванням)», «Інформаційні технології», «Менеджмент морських ресурсів», «Навігація і лоція», «Практика несення штурманської вахти») та соціально-гуманітарних дисциплін («Етико-релігійна толерантність у міжнародних екіпажах», «Історія і культура України»). На пропедевтичному етапі для викладачів цих дисциплін було проведено семінар з метою їх ознайомлення з методикою підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування. Для спрямування змісту цих навчальних дисциплін на підготовку курсантів до міжкультурного спілкування засобами ІКТ викладачам було запропоновано використовувати лекції-візуалізації, семінари, дискусії, тренінги, круглі столи, Веб-квести та змагання на їх основі, кейс-стаді, рольові ігри тощо.

У підготовці майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування активно використовувались апаратні (проектор, смарт-дошка, ноутбук, навушники з мікрофоном, аудіо-колонки, планшетний комп'ютер, телефон, портативні носії інформації тощо) та програмні (Nibelung, NetClass Pro, Internet ресурси, освітня платформа Moodle, Skype, Messenger, WhatsApp, Viber, e-mail, Microsoft Power Point презентації, Microsoft Word, Adobe Acrobat Reader, відео-програвач, аудіо-програвач, електронні підручники, словники тощо) засоби ІКТ в аудиторній, дистанційній і самостійній роботі курсантів. Це сприяло виробленню у майбутніх судноводіїв навичок використання електронних пристроїв, кращому засвоєнню знань щодо особливостей культури, релігій, традицій інших народів світу, розвитку навичок самостійного навчання, збільшенню самостійності, активності та відповідальності в цілому, покращенню успішності в навчанні особливостей міжкультурного спілкування.

Метою першого – теоретико-інтеграційного – етапу формувального експерименту було ознайомлення майбутніх судноводіїв із феноменом «міжкультурне спілкування», формування у них знань щодо культури, традицій, релігій, вірувань, цінностей і звичаїв власного й інших етносів, з якими майбутнім судноводіям необхідно буде спілкуватися на іноземному судні з багатонаціональним і мультикультурним екіпажем, а також особливостей здійснення такого професійного й міжособистісного спілкування. На цьому етапі реалізовано першу педагогічну умову *«забезпечення міжпредметних та міжциклових зв'язків у підготовці майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ у контексті соціально-гуманітарних та професійно-зорієнтованих дисциплін»* шляхом розроблення і застосування найбільш

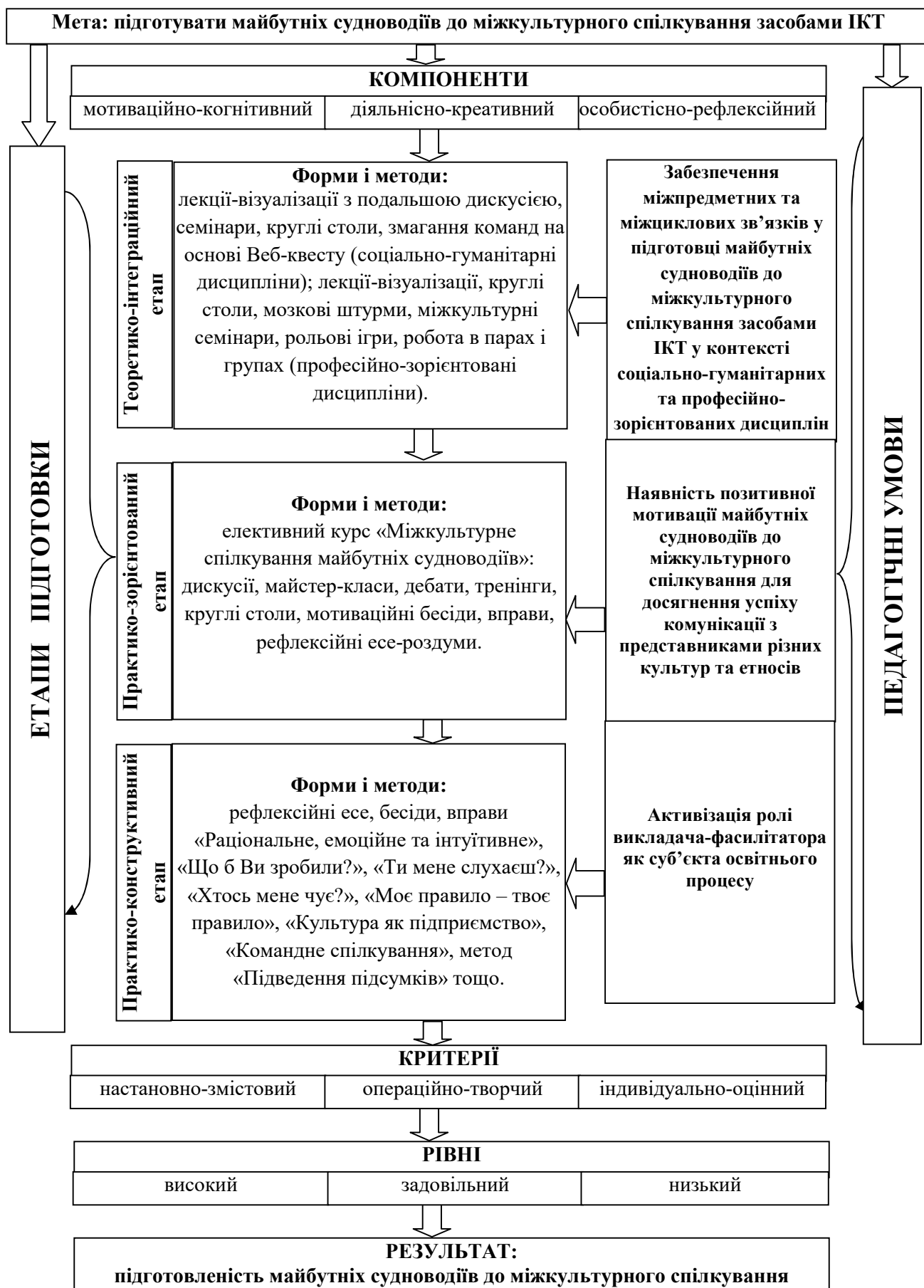

Рис. Модель підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій

ефективних та актуальних форм і методів навчання на заняттях з професійно-зорієнтованих та соціально-гуманітарних дисциплін. На заняттях з навчальної дисципліни «Англійська мова (за професійним спрямуванням)» було проведено круглі столи та дискусії («Англійська мова – мова морського спілкування», «Стереотипи: недоліки та переваги»), мозкові штурми («Назвіть риси характеру професійного судноводія», «Ролі та стратегії міжкультурного спілкування») тощо. На заняттях з дисципліни «Менеджмент морських ресурсів» проведено кілька міжкультурних семінарів («Безпека судна понад усе», «Позитивний мікроклімат у колективі», «Менеджери на борту судна: хто вони і які їхні функції»), на яких було обговорено проблеми поєднання майстерності управлінця з професіоналізмом у здійсненні міжкультурного спілкування. На заняттях з «Практики несення штурманської вахти» і «Навігації та лоції» використано такі сучасні інтерактивні технології, як рольові ігри, робота в парах і групах, «мозковий штурм», «Акваріум» тощо. На заняттях з «Історії та культури України» курсантам було проведено лекції-візуалізації з подальшою дискусією («Прадавня Україна: історико-культурний аспект», «Козацьке гетьманство та культурний розвиток України тієї епохи»), семінари («Духовне та матеріальне в житті українців», «Український менталітет у глобальному світі»), круглі столи («Українське культурне відродження», «Культурне багатство України», «Історично-культурна спадщина України: проблеми та шляхи її збереження»). На заняттях з «Етико-релігійної толерантності у міжнародних екіпажах» викладачами було проведено лекції-візуалізації («Основні гіпотези та теорії виникнення релігій», «Релігійні уявлення Індії, Китаю та Японії» тощо), дискусії («Релігія як чинник, що об'єднує у мультикультурному екіпажі», «Сучасний світ – калейдоскоп культур і релігій»), змагання команд курсантів за Веб-квестом з тем «Релігії світу» і «Релігії України».

Було впроваджено розроблений елективний курс «Міжкультурне спілкування майбутніх судноводіїв», у процесі якого було проведено лекції-візуалізації («Поняття «міжкультурне спілкування» в глобальному суспільстві», «Ефективне міжкультурне спілкування: стратегії порозуміння», «Культура та її символи»), дискусії («Міжкультурний діалог: як не втратити власну культурну ідентичність у багатонаціональному та мультикультурному екіпажі?», «Руйнування політики расизму або життя у межах «білизни», «Культура – стиль життя всього суспільства»), круглі столи («Культурний плюралізм: що це таке та чи існує він насправді?»), тренінг «Впевненість, підтримка, довіра», кейс-стаді «Одного разу на камбузі», захист рефератів у формі презентацій Microsoft Power Point («Українські цінності», «Багатства української нації», «Українська культура – відображення»), рольові ігри («Егоїзм – не наш девіз», «Гармонія»), Веб-квест «Ставлення до категорії часу та відповідальності різних культур», кросворди, вікторину «Національні загадки» тощо.

Другий етап – практико-зорієнтований – мав за мету сформувати вміння та навички майбутніх судноводіїв спілкуватись англійською мовою в процесі

міжкультурного спілкування, обирати адекватні комунікативні стратегії, попереджати конфлікти і комунікативні невдачі під час вирішення професійних завдань і здійснення міжособистісного спілкування у багатонаціональному та мультикультурному екіпажах, а також стимулювати пізнавальний інтерес майбутніх судноводіїв до здійснення міжкультурного спілкування. Зокрема, у межах елективного курсу «Міжкультурне спілкування майбутніх судноводіїв» було проведено дискусії («Спрямованість «Моя культура найкраща»: як з цим боротись і чи треба?», «Успішний судноводій – той, кого поважають у міжкультурному екіпажі: як ним стати?», «Global English is the end to the English language?»), майстер-класи («Стратегія неконфліктної поведінки», «Tips for successful cross-cultural communication in multicultural crew»), дебати «Головні риси характеру майбутнього судноводія для ефективного міжкультурного діалогу», тренінги («Національні кордони – не перепони для судноводіїв», «Language as a powerful means of communication»), круглий стіл «Скільки мов я знаю, стільки разів я людина».

На цьому етапі реалізовано другу педагогічну умову *«наявність позитивної мотивації майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування для досягнення успіху комунікації з представниками різних культур та етносів»*, що була спрямована на стимулювання зацікавленості майбутніх судноводіїв у міжкультурному спілкуванні, оволодінні ними вміннями і навичками міжкультурного спілкування за питальником «Знайомство із собою у міжкультурному спілкуванні» з подальшими мотиваційними бесідами («Здійснювати підтримку», «Культура народу через культуру особистості»), виконанням вправ («Розуміння себе», «Помічники та перепони», «Міжкультурна допомога»), написанням курсантами рефлексійних есе-роздумів з тем «Як досягти мети спілкування у міжкультурному екіпажі», «Повага та розуміння на борту як складник успіху міжкультурної взаємодії», «Дружна атмосфера в багатонаціональних та мультикультурних екіпажах і шляхи її створення».

Третій етап – практико-конструктивний – передбачав активізацію вмінь майбутніх судноводіїв здійснювати міжкультурне спілкування шляхом вибору певного стилю комунікативної поведінки, стимулювання прояву доброзичливості й толерантності у спілкуванні з представниками різних етносів і культур, формування здатності курсантів до адекватної самокритики та самооцінки комунікативної поведінки в процесі міжкультурного спілкування. Було реалізовано третю педагогічну умову *«активізація ролі викладача-фасилітатора як суб'єкта освітнього процесу»*, що було здійснено засобом педагогічної фасилітації усіх викладачів соціально-гуманітарних і практико-зорієнтованих дисциплін, які були задіяні до формувального етапу експерименту шляхом організації та проведення бесід, дискусій, індивідуальних і групових консультацій, а також надання ними допомоги майбутнім судноводіям в аудиторній, дистанційній та самостійній роботі. Фасилітаційна діяльність викладачів полягала у створенні особливого мікроклімату доброзичливості в

процесі навчання, розвитку особистості курсантів, побудові діалогу між ними та викладачами, навчанні на принципах партнерства та рівноправності, що сприяло усталеній мотивації курсантів, кращому засвоєнню ними знань, виробленню навичок і вмінь міжкультурного спілкування. У межах елективного курсу «Міжкультурне спілкування майбутніх судноводіїв» курсанти писали рефлексійні есе у вигляді презентацій Microsoft Power Point «Мої слабкі та сильні сторони в міжкультурному спілкуванні», «Чи знаю я, що таке емпатія і як її культивувати?», «Толерантність – вроджена чи набута риса?». Було проведено бесіди («Раціональне та емоційне», «Культурні «мости» в міжкультурному спілкуванні», «Дебати або діалог», «Гнучкість мислення» тощо), застосовано вправи («Раціональне, емоційне та інтуїтивне», «Що б Ви зробили?», «Як би я це сказав?», «Побудова культурних мостів у спілкуванні», «Ти мене слухаєш?», «Хтось мене чує?», «Моє правило – твоє правило», «Культура як підприємство», «Командне спілкування»), метод «Підведення підсумків» тощо.

По завершенні формувального етапу експерименту було проведено контрольний зріз щодо визначення рівнів підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ (див. табл.).

Таблиця

Рівні підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ на констатувальному та прикінцевому етапах (у %)

Рівні Підготовленості	Констатувальний етап		Прикінцевий етап	
	Групи		Групи	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	6,11	5,28	27,22	11,11
Задовільний	17,5	16,67	40,56	27,5
Низький	76,39	78,05	32,22	61,39

Як видно з таблиці, результати експерименту засвідчили, що на прикінцевому етапі майбутні судноводії ЕГ показали кращі результати підготовленості до міжкультурного спілкування: високого рівня досягли 27,22% курсантів (було – 6,11%), задовільного – 40,56% респондентів (було – 17,5%), на низькому рівні залишилося 32,22% (було – 76,39%) майбутніх судноводіїв. У КГ результати виявилися значно нижчими: високого рівня досягли 11,11% курсантів (було – 5,28%), задовільний рівень виявлено у 27,5% респондентів (було – 16,67%), на низькому рівні залишилося 61,39% майбутніх судноводіїв (було – 78,05%).

Для підтвердження достовірності одержаних результатів було застосовано статистичну обробку отриманих кількісних результатів оцінювання рівнів підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ за критерієм Пірсона, що засвідчило їх статистичну значущість з ймовірністю 95%. Таким чином, результати формувального етапу експерименту довели ефективність визначених педагогічних умов, дієвість моделі й

експериментальної методики підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ у закладах вищої морської освіти.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні представлено науково-теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблеми підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Здобуті результати підтвердили гіпотезу, що була покладена в основу дослідження, а досягнута мета й вирішені завдання дали підставу для формулювання загальних висновків:

1. Визначено феномен «підготовка майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій» як процес формування у курсантів спеціальних знань, умінь і навичок міжкультурного спілкування засобами новітнього апаратного і програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, результатом якого є підготовленість майбутніх судноводіїв до побудови ефективного професійного та міжособистісного спілкування іноземною мовою з представниками інших культур, що визначається позитивним результатом спілкування та досягненням поставленої мети в поєднанні з орієнтуванням на особистість співрозмовника, встановленням із ним довірливих взаємовідносин і психологічного контакту.

«Підготовленість» розглядаємо як результат скерованої цілеспрямованої підготовки, поєднання особистісних якостей, сукупності знань, умінь і навичок, що дає можливість досягнення професійних завдань та цілей. «Міжкультурне спілкування» трактуємо як багатогранний і складний процес спілкування представників різних етносів, який може супроводжуватися бар'єрами у спілкуванні, етноцентризмом, культурним шоком і зіткненням світоглядів, що подекуди приводить до комунікативних невдач і непорозумінь.

Поняття «підготовленість майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій» визначаємо як результат їхньої цілеспрямованої соціокультурної, соціолінгвістичної та комунікативної підготовки засобами новітніх апаратних і програмних технологій, накопичувальних та аудіовізуальних систем у межах спеціально створеного освітнього процесу в закладах вищої морської освіти, що полягає в обізнаності майбутніх судноводіїв із національно-культурними особливостями представників інших країн, спільною іноземною мовою (англійська) для здійснення успішного спілкування і взаєморозуміння, а також здобутих умінь і навичок застосовувати їх у процесі міжкультурного спілкування та взаємодії. Структура підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ складається з таких компонентів: мотиваційно-когнітивний, діяльнісно-креативний та особистісно-рефлексійний.

2. Розроблено компоненти (мотиваційно-когнітивний, діяльнісно-креативний, особистісно-рефлексійний), критерії та показники підготовленості

майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ: настановно-змістовий (мотивація майбутніх судноводіїв до досягнення успіху міжкультурного спілкування; обізнаність з теорією міжкультурного спілкування; обізнаність з культурними та національними особливостями та звичками представників різних країн і культур; обізнаність майбутніх судноводіїв з інформаційно-комунікаційними технологіями у сфері міжкультурного спілкування), операційно-творчий (уміння спілкуватись англійською мовою в процесі міжкультурного діалогу; уміння обирати адекватні комунікативні стратегії у процесі міжкультурного спілкування; уміння запобігати комунікативних невдач і конфліктів; уміння застосовувати мовленнєвий етикет у процесі міжкультурного спілкування) та індивідуально-оцінний (стиль комунікативної поведінки в процесі міжкультурного діалогу; адекватна самооцінка комунікативної поведінки мовця у процесі міжкультурного спілкування). Схарактеризовано рівні підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ (високий, задовільний, низький).

3. Науково обґрунтовано й експериментально апробовано педагогічні умови, що сприяють формуванню підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ: забезпечення міжпредметних та міжциклових зв'язків у підготовці майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ у контексті соціально-гуманітарних та професійно-зорієнтованих дисциплін; наявність позитивної мотивації майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування для досягнення успіху комунікації з представниками різних культур та етносів; активізація ролі викладача-фасилітатора як суб'єкта освітнього процесу.

4. Розроблено й упроваджено модель (теоретико-інтеграційний, практико-зорієнтований, практико-конструктивний етапи) та методику підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ, що містить мету, педагогічні умови, компоненти підготовленості, критерії оцінювання рівнів підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ, рівні підготовленості, форми і методи реалізації, кінцевий результат підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ.

Експериментально доведено, що реалізація педагогічних умов, впровадження моделі та методики підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ дозволило досягти суттєвих змін у рівнях сформованості досліджуваного утворення в курсантів ЕГ порівняно з майбутніми судноводіями КГ. Так, результати експерименту засвідчили, що кількість курсантів, які досягли високого рівня підготовленості до міжкультурного спілкування в ЕГ зросла на 21,11%, у КГ – на 5,83%; кількість респондентів задовільного рівня досліджуваної підготовленості зросла на 23,06% в ЕГ та на 10,83% у КГ; а кількість майбутніх судноводіїв з низьким рівнем зменшилася на 44,17% в ЕГ та на 16,66% у КГ. Статистичну значущість розбіжностей змін підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного

спілкування засобами ІКТ в ЕГ та КГ доведено за допомогою критерію однорідності Пірсона χ^2 з ймовірністю 95%.

Проведене дослідження не вичерпує всієї повноти вирішення наукової проблеми підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні нових методів і технологій навчання міжкультурного спілкування майбутніх судноводіїв.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бузовська Ю. Ф. Підготовленість майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування як педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса, 2017. № 6 (119). С. 84–91.

2. Бузовська Ю. Ф. Діагностика рівнів підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса, 2018. № 5 (124). С. 91–97.

3. Бузовська Ю. Ф. Формування підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування за настановно-змістовим критерієм. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. Миколаїв, 2019. № 1 (64). С. 38–43.

4. Бузовська Ю. Ф. Модель формування підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. Ужгород, 2019. № 1 (44). С. 27–35.

5. Бузовська Ю. Ф. Особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи*. Київ, 2020. № 73. С. 36–42.

6. Buzovska Yu. F. Creation of positive motivation in future navigators for the achievement of cross-cultural communication success. *Modern Tendencies in the Pedagogical Science of Ukraine and Israel : the way to integration*. Ariel, 2018. № 9. С. 35–43.

7. Бузовська Ю. Ф. Інтерактивні технології в підготовці майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації. *Scientific and pedagogic internship «Pedagogical and Psychological education as a component of the education system in Ukraine and EU countries» : Internship proceedings*. Wloclawek, Republic of Poland, 2019. С. 6–8.

8. Бузовська Ю. Ф. Сутність підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування. *Студентські соціальні ініціативи : реалії та перспективи* : м-ли Всеукраїнської наук.-практ. конф. (22 квітня 2015 р.). Одеса, 2015. С. 37–43.

9. Бузовська Ю. Ф. Педагогічні умови підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування. *Формування та розвиток особистості в сучасній системі освіти* : м-ли Всеукраїнської наук.-практ. конф. (20 грудня 2017 р.). Одеса, 2017. С. 3–10.

10. Бузовська Ю. Ф. Структурні компоненти підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування. *Студентські соціальні ініціативи : реалії та перспективи* : м-ли Всеукраїнської наук.-практ. конф. присвяченої дню науки (20 квітня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 27–34.

11. Бузовська Ю. Ф. Роль сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в підготовці майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування. *Літні наукові підсумки 2018 року* : м-ли VIII міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (19 червня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 32–35.

12. Бузовська Ю. Ф. Активізація ролі викладача-фасилітатора як учасника процесу підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації. *Проблеми та перспективи сучасної науки* : м-ли IX міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (28 вересня 2018 р.). Ч. 2. Дніпро, 2018. С. 31–35.

13. Бузовська Ю. Ф. Використання методу кейс-стаді в процесі підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації. *Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки* : м-ли X міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (26 жовтня 2018 р.). Ч. 2. Дніпро, 2018. С. 43–46.

14. Бузовська Ю. Ф. Залучення міжпредметних зв'язків до підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування. *Зимові наукові підсумки 2018 року* : м-ли XII міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (25 грудня 2018 р.). Ч. 2. Дніпро, 2018. С. 99–102.

15. Бузовська Ю. Ф. Етапи підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ. *Розвиток та досягнення сучасної науки в глобальному науково-освітньому просторі* : м-ли XXVIII міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (25 березня 2020 р.). Ч. 2. Вінниця, 2020. С. 30–37.

АНОТАЦІЯ

Бузовська Ю. Ф. Підготовка майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України. – Одеса, 2020.

У дисертації представлено дослідження проблеми підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Визначено й науково обґрунтовано сутність феномену «підготовка майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій». Проаналізовано структуру феномену «підготовленість майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій» з такими

компонентами, як мотиваційно-когнітивний, діяльнісно-креативний та особистісно-рефлексійний. Виявлено критерії (настановно-змістовий, операційно-творчий та індивідуально-оцінний) з відповідними показниками, подана характеристика рівнів підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ (високий, задовільний, низький); визначено й обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ (забезпечення міжпредметних та міжциклових зв'язків у підготовці майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ у контексті соціально-гуманітарних та професійно-зорієнтованих дисциплін; наявність позитивної мотивації майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування для досягнення успіху комунікації з представниками різних культур та етносів; активізація ролі викладача-фасилітатора як суб'єкта освітнього процесу). Уточнено поняття «міжкультурне спілкування», «підготовленість майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій». Розроблено, науково обґрунтовано й апробовано модель (теоретико-інтеграційний, практико-зорієнтований, практико-конструктивний етапи) та методику підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ, розроблено елективний курс «Міжкультурне спілкування майбутніх судноводіїв».

Ключові слова: міжкультурне спілкування, майбутні судноводії, підготовка до міжкультурного спілкування, підготовленість до міжкультурного спілкування, педагогічні умови, засоби інформаційно-комунікаційних технологій, модель підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами ІКТ.

SUMMARY

Buzovska Yu. F. Future navigators' training to cross-cultural communication by means of information and communication technologies. – On the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky», Odesa, 2020.

The dissertation presents the research of the problem of future navigators' training to cross-cultural communication by means of information and communication technologies (ICT). The essence of the phenomenon of "future navigators' training to cross-cultural communication by means of information and communication technologies" has been defined and scientifically substantiated. The structure of the phenomenon of "future navigators' preparedness to cross-cultural communication by means of information and communication technologies" has been analyzed and such structural components as motivational-and-cognitive, action-and-creativity-centered, and personal-and-reflexive have been defined. The criteria of the investigated construct of "future navigators' preparedness to cross-cultural communication by means of information and communication technologies" (mindset-and-contents, operational-and-creative, and individual-and-evaluative) with the corresponding indicators have been

defined, the levels of future navigators' preparedness to cross-cultural communication (high, satisfactory, and low) have been characterized; pedagogical conditions for effective future navigators' training to cross-cultural communication by means of ICT have been defined and substantiated (inter-subject and inter-cycle relations supply in future navigators' training to cross-cultural communication by means of ICT in the context of socio-humanitarian and profession-oriented disciplines; availability of future navigators' positive motivation to cross-cultural communication for achieving success with representatives of different cultures and ethnicities; activation of lecturer-facilitator role as a subject of educational process). The phenomena of "cross-cultural communication", "future navigators' preparedness to cross-cultural communication by means of information and communication technologies" have been clarified. The model (theoretical-integrational, practice-oriented, and practice-constructive stages) and methodology of future navigators' training to cross-cultural communication by means of ICT have been developed, scientifically substantiated and tested, and the elective course "Cross-cultural communication of future navigators" has been developed.

In future navigators' training to cross-cultural communication there have been actively used hardware (a projector, a smart board, a laptop, a desktop computer, microphone earphones, audio speakers, a tablet computer, a telephone, portable storage media (USB stick, CD, etc.) and software (Internet, Internet resources, Moodle educational platform, Skype, Messenger, WhatsApp, Viber, e-mail, Microsoft Power Point presentations, Microsoft Word, Adobe Acrobat Reader, video player, audio player, electronic textbooks, dictionaries, reference books, etc.) ICT tools in the classroom, distance education and individual work.

The use of interactive teaching methods such as discussions, workshops, role-playing games, roundtables, trainings, brainstorming, etc., combined with traditional methods, contributed to the active interaction of all participants in the educational process, resulting in improved cadets' cognitive interest in cross-cultural communication, development of their ability to approach learning and solving professional tasks in a creative way, development of their independence in studying and confidence in their own actions, directed to achieving success in cross-cultural communication. The materials of the pedagogical experiment can be applied in higher maritime and postgraduate education system for the development of educational programs, methodological and training manuals for future navigators' training to cross-cultural communication, as well as for a wide range of teachers, postgraduate students, cadets, magistrates, etc.

Key words: cross-cultural communication, future navigators, training to cross-cultural communication, preparedness to cross-cultural communication, pedagogical conditions, means of information and communication technologies, the model of future navigators' training to cross-cultural communication by means of ICT.

Підписано до друку 22.05.2020
Обсяг 0,9 друк. арк. Формат 60x90/16 Зам. № 1981/20.
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М. О.
м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.